

ARATÓ VILJA

Múzeumpedagógiai innováció a bécsi ZOOM Kindermuseumban

Bevezető

Az alábbi szövegben Ausztria első gyermekmúzeumát, a ZOOM Kindermuseumot szeretném bemutatni mint a gyerekmúzeumok egy kiváló példáját. A leírás során kitérek a múzeum történetére, pedagógiai koncepciójára, térbeli felépítésére, programjaira, múzeumpedagógiai módszereire és eszközeire, iskolákkal való együttműködésére valamint a kommunikációs és értékelési rendszerére.

A gyermekmúzeum kifejezéssel először németországi múzeumpedagógiai gyakorlatom során találkoztam és mivel ez a fogalom eddig ismeretlen volt számomra, felkeltette érdeklődésem, ám amikor hazai intézményeknek szerettem volna utána nézni, rádöbbenem, hogy ugyan az intézménytípus az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában már a 19 század vége óta működik és napjainkban igencsak elterjedt, Magyarországon azonban még igen kevésbé ismert. Így úgy döntöttem érdemes lenne közelebbről megvizsgálni ezt a megoldást, módszereit és intézményeit.

Írásom fő célja a gyermekmúzeumnak, egy a hazánkban még új intézménytípusnak és az abban rejlő potenciálnak a bemutatása egy külföldi intézmény jó példáján.

A gyermekmúzeumok

A gyermekmúzeum alapvető újítása, hogy a középpontban maga a módszer áll, a hangsúly a közvetítésen van, a tartalom rugalmas, a befogadótól és a környezettől is függ. A múzeum célja, hogy a tanulás élmény legyen, így személyes kötődés alakul ki, és ez az aktív tanulási folyamat során kifejlődik egy sajátos gondolkodásmód, ami elősegíti a további tanulást. A gyermekmúzeum átfogó jellemzője, hogy nem tematikájában gyermeki, és hogy nem egy valóság szeletet dolgoz fel, hanem gyermekbarát módszerekkel az egész világot a maga kulturális komplexitásában.

Minden ország és minden város gyermekmúzeuma különbözik, az adott hely számára releváns témákat dolgoz fel, viszont annak alapvonások, amik minden gyermekmúzeumnak számító intézmény esetében megjelennek. Ezeket John Pearce, brit közösségfejlesztő a következőkben foglalja össze:

1. Céljuk minden esetben a gyerekek igényeinek, szükségének kielégítése, célcsoportjuk elsősorban 12 éven aluliakból áll.
2. Szerveznek olyan családi programokat, amik szülőknek és gyerekeknek egyaránt szólnak.
3. A középpontban a tanulás támogatása áll felfedezésen, játékon, szórakozáson, valamint tárgyakkal és emberekkel való interakción keresztül.
4. A gyermekmúzeumok a helyi közösségekben gyökereznek a helyi körülményekre, kulturális és etnikai tradíciókra és szükségletekre reflektálnak.

5. Kulcsfontosságú elem továbbá a gyerekek bevonása kiállítások kidolgozásába.

Az általam vizsgált ZOOM Kindermuseum véleményem szerint a fent felsorolt gyermekmúzeumi kritériumoknak maradéktalanul megfelel.

A ZOOM Kindermuseum alapítása

A bécsi ZOOM Kindermuseum 1993-ban jött létre egyéni kezdeményezésből, Claudia Haas, a múzeumi kommunikáció és a látogatómenedzsment nemzetközileg elismert szakembere szakmai vezetése alatt. A múzeum akkoriban egyedül hiánypótló szerepet töltött be a bécsi kulturális szcénában, mivel ez volt az első kimondottan gyerekeknek szóló kultúráközvetítő intézmény a bécsi múzeumnegyedben, illetve országos szinten is az egyik első olyan osztrák kulturális intézmény, amely kimondottan a gyerekeket tűzte ki elsődleges célcsoportjául.¹ Az Egyesült Államokban ekkoriban már közel egy évszázada terjedt az önálló, gyerekeknek szóló intézménytípus, és a kilencvenes évekre Németországban is egyre több gyermekmúzeum nyílt. Míg Németországban már egy ezek együttműködését segítő szakmai szervezet is létrejött, addig a hangsúly Ausztriában a gyermekprogramok klasszikus muzeális intézményekben való elterjesztésén, ezen intézmények múzeumpedagógiai kínálatának fejlesztésén volt. Claudia Haas, a múzeum alapítója a kialakítási fázisban kapcsolatba lépett a német központi szakmai szervezet tagjaival, és a múzeum tervezésében erősen követte a német mintákat.²

A múzeum kialakítása előtt hosszas felmérést végeztek a város különböző részeiben. Ennek során különböző szociális körülmények közt élő gyerekeket kérdeztek, hogy milyen elképzeléseik és elvárásaik vannak egy nekik szóló múzeummal kapcsolatban. A felmérés során kiderült, hogy se a gyerekeknek, se a szüleiknek nincs határozott elképzelésük, hogy mit várhatnak egy ilyen intézménytől, hogyan kellene elképzelniük azt. A gyerekek sok különböző ötlettel álltak elő, egyesek komplett kidolgozott koncepciókkal, sokszínű elképzelésekkel, ami azonban a felmérésből egyhangúan kiderült, hogy a gyerekek erősen vágnak ijesztő, felnőttes, komoly, tiltott vagy akár kimondottan veszélyes és szomorú témák megjelenésére, mint betegség, halál, balesetek, katasztrófák. Emellett közös pontként jelent meg szinte minden esetben a múzeumi befogadás során végezhető mozgás, ami az iskolai székre kötözött tanulással való ellenállást mutatta.³

Az intézmény hiánypótló szerepét bizonyítja az is, hogy annak ellenére, hogy az alacsony költségvetésből nem telt ki kidolgozott, átfogó marketing kampányra, a múzeum mégis a nyitását követően folyamatosan teltházzal működött, és nagyon nagy népszerűségnek örvendett mind a családok, mind pedig az iskolás csoportok körében. A múzeum azóta is rendkívül magas látogatottságnak örvend, és a folyama-

¹ Menasse-Wiesbauer, Elisabeth (2007): Zoom Children's Museum – The first hands-on Museum for children and families in Vienna. In: Barry Lord (szerk.): *The Manual of Museum Learning*. AltaMira Press. Plymouth. p. 56.

² Harrasser, Doris (2010): (Dis)playing Science. Eine ethnographische Studie über die Inszenierung und Performanz von experimentellen Wissensformen im ZOOM Kindermuseum in Wien. Universität Wien. Wien. p. 67.

³ Interjú Christiane Thenius-szal, a Zoom Kindermuseum Marketing osztályvezetőjével. Bécs. Zoom Kindermuseum. 2012.10.19.

tos fejlesztések és bővítések következtében szükségessé vált egy nagyobb kiállító-térbe való átköltözés, így a ZOOM 2001 óta a múzeum negyed egy másik, tágasabb épületében működik.

A múzeum pedagógiai koncepciója

A ZOOM Kindermuseum tapasztalati- és élménytereiben művészeti, tudományos és hétköznapi témák minden érzékszervet megmozgató feltérképezésére és vizsgálatára van lehetőség korosztályok szerint bontott csoportos vagy egyéni foglalkozások keretében. A múzeum célja, hogy felkeltse a gyerekek kíváncsiságát, kreativitását és tudást közvetítsen. A témák kiválasztása és kivitelezése a gyerekek képességeihez és érdeklődéséhez illeszkedik, de nem maradnak figyelmen kívül esetenként kellemetlen, nehezen feldolgozható témák sem. Annak következtében, hogy a bécsi múzeum-negyedben a gyermekmúzeumot elsősorban képzőművészeti múzeumok veszik körül a hangsúly a ZOOM-ban is erősen a művészeti témákra helyeződött. A múzeumban mind a művészet befogadói, mind pedig az alkotói képességek fejlesztésére nagy hangsúlyt fektetnek. Fontosnak tartják a sokszínűséget a programok, a kivitelezés és a közvetítés terén is. Művészeti, tudományos és kulturális témákkal kapcsolatos társadalmi gétek lebontása érdekében minél könnyebb hozzáférést szeretnének biztosítani a programjaikhoz a társadalom minden csoportja számára. Ennek szellemében a kiállítás bizonyos részei ingyenesen megtekinthetők, speciális igényű gyerekek számára külön foglalkozásokat tartanak képzett pedagógusok felügyeletével, továbbá a gyerekprogramokon kívül felnőttek részére is tartanak rendezvényeket, amelyeken gyerekeikkel együtt vagy akár egyedül részt vehetnek.

A múzeumi interpretáció múzeumpedagógiai elemzése

A múzeumnak négy egymástól elkülönülő részlege van: az Óceán (Ozean), a műterem (Atelier), a filmstúdió (Trickfilmstudio) és az ideiglenes kiállítás (Ausstellung). A részlegek egymástól függetlenül működnek, egy múzeumi programhoz kötött látogatás során a látogatók általában csak egy részben tartózkodnak, a foglalkozások nem nyúlnak át ez egyik térből a másikba, más-más jellegűek, és más célcsoportot szólítanak meg. Annak érdekében, hogy minden korosztálynak lehetősége nyíljon saját képességeit maximálisan próbára tenni, hogy minden célcsoportnak a lehető legmegfelelőbb, leginkább testreszabott közeget hozzák létre, a programok szervezői igyekeznek minél konkrétabb kor és érdekcsoportokat meghatározni (ezekhez a meghatározásokhoz minden esetben szigorúan tartják magukat), és ezeket a csoportoknak külön rájuk szabott foglalkozásokat tartani. Ezeket a részlegeket és a bennük tartott programokat szeretném a következőkben egyenként bemutatni.

A képzőművészek által tervezett Óceán foglalkoztatótérben nyolc hónap és hat év közti gyereket várnak. A terem kialakításakor az alkotók különös figyelmet szenteltek annak, hogy olyan teret hozzanak létre, amely bővelkedik olyan eszközökben, amelyek mind anyagukban, mind pedig funkciójukban sokszínű tapasztalási lehetőséget nyújtanak. A teret és az azt megtöltő tárgyakat a kijelölt korosztály motorikus, kognitív és szociális képességeihez alakították. Az óceán részleg, ahogy azt már a nevéből is gondolhatjuk egy tengeri közeget mutat be. Az alsó, egész kicsik (0-2 évesek) számára tervezett rész a víz alatti világot jeleníti meg, itt a gyerekek különböző anyagú, színű, formájú vízi élőlényeket ábrázoló figurákkal játszhatnak, vagy akár maguk is beöltözhetnek ilyeneknek. A felső részben az óvodáskorúak ismerkedhetnek meg egy hajó felépítésével és a hajózás során felmerülő feladatokkal, élményekkel. A terembe látogató gyerekeket képzett alkalmazottak segítik a befoga-

dásban. Az itt tartózkodó alkalmazottaknak fontos feladata az is, hogy a kísérőként jelenlevő szülőket segítsék a játékba való bekapcsolódásba, ezáltal hozzájárulva a közös tanulási élményhez. A részleg elsődleges célja, hogy a kisgyerekek motorikus és kognitív készségeit stimulálja, érzékenyítse a fiatal látogatókat a művészet befogadására.⁴ Az óceán terem egyik rendszeres foglalkozása egy „kutatóláda” című tudományos fejlesztőprogram, egy ismeretterjesztő, kísérletező műhely, aminek célja olyan alapvető kompetenciák fejlesztése, mint a megfigyelés, összehasonlítás vagy a mérés.⁵

A Műterem egy olyan üvegfalú helység, amelyben különböző művészeti ágakban alkotó kortárs művészek és a múzeum dolgozói tartanak 90 perces alkotó workshopokat 3-12 éveseknek. Az üvegfalnak köszönhetően a terem rendkívül világos és rálátást nyújt a múzeum belső kertjére. A műteremben tartott foglalkozások negyedévente, félévente változnak. A tervezők igyekeznek olyan foglalkozásokat, olyan alkotói feladatokat kitalálni, amelyeket a nagy anyag- és helyigényük miatt, illetve a körülményes kivitelezés miatt a gyerekek nehezen tudnának otthon megvalósítani, így másképp nem lenne lehetőségük kipróbálni.

A 2012 őszi-téli program keretében a műteremet megtöltötték homokkal, a termet pedig tengerpartot idéző dekorációval díszítették, így a gyerekek egész télen játszhatnak, építhetnek a strandot idéző homokos medencében úgy, hogy csak egy üvegfal választja el őket a havas udvartól.⁶ Ebben a részlegben a hangsúly a kreatív alkotáson, az anyagok, a technikák a művészetben keresztül kifejezhető gondolatok, érzések megismerésén van. A foglalkozásokon keresztül a gyerekeknek lehetőségük nyílik kísérletezni saját képességeikkel, ötleteikkel és ezáltal feltérképezhetik saját határaikat, felfedezhetik a bennük rejlő tehetséget, érdeklődést a művészet irányába.

A nyolc és tizenégy év közötti gyerekeknek tervezett stúdió célja, hogy a felhalmozott passzív médiaismereteket aktív alkotóműhelyek foglalkozásai során kamatoztassák. A Stúdióban a gyerekek egy saját fejlesztésű szoftver segítségével maguk elkészíthetnek egy mesefilmet, amelyet később szinkronizálhatnak, megvághatnak, utómunkálatokat végezhetnek rajta, majd az elkészült művet a letölthetik a múzeum honlapjáról, illetve bizonyos projektek esetében moziban is megtekinthetik. Ezáltal megismerkedhetnek új digitális technikákkal, és megtapasztalhatják egy médiaművészeti alkotási folyamat lépéseit, nehézségeit.⁷

A 600 négyzetméteres kiállító térben 6-12 éveseknek szóló félévenként cserélődő kiállításokat rendeznek, amelyek olyan komplex témákat dolgoznak fel sokoldalúan, amelyek a gyerekek érdeklődésének központjában állnak, mindennapi életüket meghatározzák. Az elmúlt évek kiállításai olyan, gyerekek számára meghatározó motívumokra épültek, mint például az űrutazás, a labdajátékok vagy az építkezés.

A jelenlegi kiállítás témája a család. A kiállításon a gyerekek olyan témákkal, élethelyzetekkel, sorsokkal találkozhatnak, amelyek valós életük során is előfordulhatnak, (válás, időhiány, családon belüli viták, kulturális különbségek ütközése) olyan

⁴ ZOOM KINDERMUSEUM. Jahresbericht 2011.p. 19.

⁵ ZOOM KINDERMUSEUM. Jahresbericht 2011.p. 19.

⁶ ZOOM KINDERMUSEUM 2012/13-as őszi programfüzete iskolásoknak

⁷ Menasse-Wiesbauer, Elisabeth(2007): Zoom Children's Museum – The first hands-on Museum for children and families in Vienna. In: Barry Lord (szerk.): *The Manual of Museum Learning*. AltaMira Press. Plymouth. p. 59.

problémákat, konfliktusokat kell megoldaniuk maguktól, illetve a pedagógia dolgozók segítségével, amelyekbe saját életükben is beleütközhetnek. Ezek a feladatok a konfliktus megoldásos tanulás módszerével, illetve a példák, alternatívák felmutatásával segítenek saját problémáik feldolgozásában, illetve szülei, családjuk könnyebb megismerésében, megértésében.

Ahogy az a múzeum megnyitását megelőző felmérésből is kiderült, a gyerekek különösen érdeklődnek az olyan problematikusnak tartott témák iránt, amelyeket a hétköznapiakban a felnőttek nem szívesen beszélnek meg velük, például halálesetek, balesetek, anyagi problémák, emberi konfliktusok. A gyerekek különös érdeklődést mutatnak tiltott, titkos, veszélyes, félelmetes vagy akár szomorú dolgok iránt. Fejlődésüknek fontos részét képezi az ilyen jellegű témákkal való konfrontálódás, a saját elhatározásból történő szembenézés félelmeikkel, viszolygásaikkal. Ezeknek a „nehéz témáknak” a múzeumi feldolgozása nagyban hozzájárulhat félelmeik eloszlatásához, gátlásaik lebontásához. Fontos azonban, hogy biztosítva legyen, hogy minden gyerek és minden felnőtt maga határozhassa meg, hogy milyen mélységben szeretne foglalkozni az adott témával. Ezen problematikus témák feldolgozása segíti egymás megértését, a korábban közösen átélt élmény múzeumi feldolgozása jelentésközösséget, élményközösséget teremt, amely a mai élménytársadalomnak alapvető alkotó-eleme.⁸

A kiállító tér bejárat felőli részén a belépő látogatókat egy lépcsőzetes nézőtér fogadja, ahol meghallgathatják a múzeumi dolgozók felvezetőjét a kiállításhoz. A bevezető beszélgetésben a pedagógiai kísérő megpróbálja a gyerekeket minél inkább bevonni, ráhangolni a témára, személyes élményeiket előhívva épít fel kötődést a kiállításhoz és felajánlja saját maga és jelenlévő kollégái segítségét a kiállítás feldolgozásához, közös játékokra invitálja a látogatókat. Ezt követően a jelenlévő múzeumi alkalmazottak (csoportonként 4-6 fő) visszafogottan, játékosan csatlakoznak a kiállítás felfedezéséhez, rávezetik a gyerekeket az egyes feladatok megoldására, szerepjátékokat, szituációs játékokat kezdeményeznek, vagy ilyenekhez csatlakoznak, beszélgetésbe elegyednek a gyerekekkel, az ő családjuk, életük, élményeik felől érdeklődnek, megválaszolnak felmerülő kérdéseket vagy a témához kapcsolódó elgondolkodtató kérdéseket tesznek fel nekik.

A kiállításon sokfajta alternatív családmodellel találkoznak a gyerekek, amelyek közül feltehetőleg nem mind ismert számukra. Az ezekkel való játékos formában történő megismerkedés segíti a gyerekek toleranciaszintjének növelését, segít eloszlatni, leépíteni az esetleg már egész fiatal korban kialakult sztereotípiákat. Az egyes bemutatott családmodelleket, családokat a hitelesség kedvéért mind valós élethelyzetekről, valós személyekről valós, sorsokról mintázták. Az egyes családok és a hozzájuk kapcsolódó játékos feladatok egy óriási lakást idéző installáció szobáiban kerülnek bemutatásra. Minden szoba egy másik családnak és/vagy egy másik problémakörnek van szentelve. Az egyes családokhoz kapcsolódó feladatok különböző jellegűek, eltérő mértékű interaktivitás igényelnek, és eltérő fajsúlyú problémákat vetnek fel.

A feladatok kialakításánál törekedtek arra, hogy minél több érzékszervet igénybevevő, megoldoztató feladatokat találjanak ki, illetve, hogy sokfajta szellemi és

⁸ Éber Márk Áron (2007): Élménytársadalom. Gerhard Schulze koncepciójának tudás- és társadalomelméleti összefüggéseiről. ELTE Társadalomtudományi Kar. Budapest. p. 79.

fizikai aktivitás végzését tegyék lehetővé. Minden családnak szimbolikus beszélő neve van, ami egyben az adott tér elnevezése is (Familie Herzsschlag/ szívdobbanás, Familie Riesenzahl/ óriásszám, Familie Regenbogen/szivárvány, Familie Tandem). Az egyes szobákban a falon elhelyezett „szövegbuborékokban” vezető kérdések vagy feladatok állnak a szintén falon függő tárolókból pedig minden szobában laminált lapokra nyomtatott szövegek vehetők el, amelyen egy az adott családhoz, feladathoz kapcsolódó történet, dialógus vagy magyarázat olvasható.

Mivel a kiállítás nagyon sokrétű, nagyon sok alrész van, így csak bizonyos részeit fogom részletesebben bemutatni, amelyeket pedagógiai szempontból különösen fontosnak, hatékonyak, újszerűnek tartok a többit csak érintőlegesen említem.

A „szivárvány család” szobájában egy leszbikus pár családjának történetével ismerkedhetünk meg. A két anyuka együtt nevelnek egy ikerpárt, és nemrég született még egy kisfiuk. A szobában egy franciaágy áll, amely ágyneműjének bizonyos részeire füleket rajzoltak. Ha a gyerekek befekszenek az ágyba, és füleket a jelekhez helyezik a két anyuka esti beszélgetésének lehetnek fültanúi. Az anyukák a mindennapi problémáikról beszélnek, nehézségeikről, betegségről, és arról, hogyan tudják ezeket megoldani. A jelenet végén pedig gyengéden, játékosan közelednek egymáshoz, és utalást tesznek a testiségre is. A kihelyezett lapokon a gyerekek el is olvashatják a hallott dialógust, a lap másik oldalán pedig a család történetét olvashatják, valamint olyan elgondolkodtató kérdéseket, hogy hogyan lehetséges az, hogy két nőnek közös gyerekei vannak.

A jelenet segítségével a gyerekek konfrontálódnak a homoszexuális kapcsolatok témájával egy természetes, számukra is ismert családi közeg felidézése közben. A történetben elolvashatják, hogyan alakult úgy, hogy a két nő most együtt neveli a gyerekeket, milyen viszonyban állnak egymással.

Azzal, hogy a gyerekeket a játékban felszólítják, buzdítják az egyébként általánosan tiltott hallgatóságra, a történet titokzatosságán keresztül egyből vonzónak, kalandosnak tűnik a szemükben. Az a körülmény, hogy a hallgatóság az ágyban történik ad egyfajta intim, biztonságos, védelmező hangulatot a jelenetnek, másrészt pedig felidézi azt a valós élményüket, mikor saját szüleiket hallják az ágyukból beszélgetni. Mivel olyan témákról eshet szó, amelyektől a gyerekek könnyen zavarba eshetnek, így az ágyban való fekvés, beburkolózás, esetleg alvás mímélése lehetőséget nyújt az elbújásra, az elgondolkodásra, vagy akár arra, hogy végighallgathassák a történetet anélkül, hogy más szemébe kéne nézniük közben.

Mivel a szövegben verbális utalást tesznek a szexualitásra, így könnyen felmerülhet azzal kapcsolatos kérdés is, amelyre azonban a lapokon vagy a szövegben nem találnak további magyarázatot a gyerekek. A téma rendkívül kényes, viszont mindenképp fontos, hogy ne legyen tabu, hogy a gyerekek merjenek ezzel kapcsolatban kérdéseket feltenni. A szövegek azonban rövidek, és közel sem adnak választ minden felmerülő kérdésre, ezért nagyon fontos a szülők és a pedagógiai dolgozók jelenléte és segítsége ezen kérdések, gondolatok feldolgozásában. A közös feldolgozás, megbeszélés segíthet a szülőknek bizonyos témák előhozásában, elmagyarázásában, könnyebbé teheti azt a megadott kerettörténeteken keresztül, így segíthetnek leépíteni bizonyos gátakat. Az esetleges szerepjáték mögé való rejtőzés lehetősége is segítheti a szülőket a nehezebb, kínosabbnak érzett témák megbeszélésében.

A „Kézzelfogható család” témában egy olyan öttagú családot ismerhetünk meg, amelyben mind a szülők, mind a gyerekek siketek, ezért jelbeszéd segítségével kommunikálnak egymással. A lapokon a gyerekek elolvashatják a család történetét,

amelynek kapcsán olyan kérdések vetődnek föl, mint például, hogy hogyan hívja segítségére a szüleit egy olyan kisgyerek, akinek a szülei nem hallanak. A falon egy kivetítőn egy a tizenhárom éves hallássérült kislány által írt történetet láthatunk saját „elmondásában” kézzel elmesélve, feliratozva. A történetben egy siket szülők által nevelt szintén halláskárosult kislány visszanyeri a hallását, aminek következtében a szülők teljesen kétségbe esnek, majd megnyugtatják magukat, hogy attól még normális a gyerekük, hogy hall. Ezen a kifordított történeten keresztül a gyerekek belegondolhatnak, milyen érzés is lehet úgy felnőni, hogy az ember számára az a normális, hogy nem hall hangokat, miben lehet ez más, miben korlátozhatja ez, hogy oldhat meg ezzel kapcsolatos problémákat. A szoba falán a jelbeszéd egyes kézjelei vannak felrajzolva, így a gyerekek megpróbálhatják ezzel kifejezni magukat, beleképzelve magukat a család gyerekei helyzetébe.

Egy másik „bíróság” című teremben a gyerekek egy számítógépes program segítségével a bíró szerepébe helyezkedve három felbomlóban lévő család gyerekeinek válás utáni elhelyezéséről dönthetnek. A látogatók a kivetítőn kiválaszthatják, melyik gyerek esetét szeretnék elbírálni, a szereplőkre klikkelve meghallgathatják az összes fél érveit, majd arról kell dönteniük, hogy a gyerekek melyik szülőnél legyenek elhelyezve, melyik megoldás lenne számukra a legkedvezőbb. A feladat során a gyerekeknek egyrészt értékelniük kell a hallott érveket és eseteket, morális ítéletet kell alkotniuk, mind objektív, mind szubjektív tényezőket figyelembe kell venniük. A játékban a gyerekek olyan élethelyzetekkel találkozhatnak, amelyek könnyen hasonlíthatnak az övékhez, és egy hasonló szituáció, élethelyzet külső megfigyelése saját személyesen megélt történetükre is más fényt vethet, új oldalról világíthatja azt meg. Mivel napjainkban a gyerekek rendkívül magas százalékának válnak el a szülei, így nagyon sokan élnek át válásokat, sok esetben anélkül, hogy igazán bevonódna az ezzel kapcsolatos döntésekbe, vagy akár anélkül, hogy megértenék mi és miért is történik körülöttük.

Az „amiről nem beszélünk” című teremben a gyerekek kis öntapadós cetliket kapnak, amelyekre félelmeiket, bánataikat, titkaikat, örömeiket vagy azokat a dolgokat írhatják föl, amiről nem szívesen beszélnek, nem mernek beszélni. A cetliket végül (név vagy bármely egyéb jelzés nélkül) kiragasztják a falra, és mindenki elolvashatja a többiek gondolatait. A válás, a veszekedés, a szeretethiány, szeretettek elvesztése vagy attól való félelem, testvérekkel való konfliktus, iskolai problémák a leggyakrabban előforduló témák. Éppen ezért, – mert rövid üzenetek tartalma általában hasonló – a gyerekek, mikor a többiek lapjait olvassák, láthatják, hogy még, ha valami nagyon bántja is őket, nincsenek egyedül a problémával, más is hasonló bajokkal küzd, ettől alábbhagyhat a kétségbeesésük, és oldódhat bennük a témával kapcsolatos szégyenérzet, feszengés, esetleg könnyebben beszélnek majd az adott témáról. A jelenlévő pedagógusok – szintén nem tolazkodva – próbálnak beszélgetést kezdeményezni a felmerült témákról, segítenek belekezdeni nehéz dolgok megbeszélésébe, feldolgozásába.

A kiállítás végén áll egy úgynevezett stresszgép, amelybe belépve elindul egy visszaszámláló, és a gyerekeknek adott időn belül kell ellátnia azokat a feladatokat, amelyek a szülőkre hárulnak egy sietős reggelen (reggeli készítés, mosogatás, pelenkázás, öltözés, bepakolás, stb). Ahogy az idő telik a feszültség egyre fokozódik, a baba sír, a kávéfőző sípol, a telefon csörög, egyre nehezebb egyszerre elvégezni a feladatokat. A szimulátoron keresztül a gyerekek nyernek egy képet arról, (még ha talán sarkítva is) mi mindenre kell szüleiknek egyszerre odafigyelniük, és milyen

nehéz ezeket a feladatokat összeegyeztetni, ezáltal megértőbbé, türelmesebbé válhatnak a családjukkal szemben. A szimulátorral való játék szintén elősegítheti az adott témáról való beszélgetést a családban, elősegítheti olyan témák tisztázását, amelyek folyamatos konfliktusforrást jelentenek.

Egy újabb teremben híres családi portrék reprodukciói vannak kiállítva a falra, a gyerekek pedig színes ceruzával megrajzolhatják saját családjukat, és a kész képet a többi alkotás közt elhelyezett üres keretek egyikébe helyezhetik.

A további termekben lévő feladatok közt számos módszertanilag figyelemreméltó múzeumpedagógiai eszköz található. Az egyik teremben egy nagy plüsstekervényből szőtt fészket láthatunk, amelyben nagy tojásokba szerelt képernyőkön állatcsaládokat figyelhetnek meg a gyerekek. A következő szoba egy babaszoba, ahol a kisbabákkal kapcsolatos teendőket próbálhatják ki. Egy másik szobában a mosógépekből kipakolt ruháknak kell megtalálniuk a gazdáit, és felöltöztetni őket. Az egyik polcrendszerrel körbevett szobában a gyerekek sokfajta fafigurából összeválogathatják az ő családjukat mintázó bábu csoportot, egy másik szobában pedig a gyerekek által írt jellemzéseket és élményeket kell összepárosítani nagyszüleiket ábrázoló képekkel. Az utolsó terem a többenél tágasabb, középen sok száz jenga-elemekhez hasonló fa építőkockából építkézhetnek a gyerekek, amelyeken mind egy-egy családtag, családi szerep neve szerepel, a terem szélén pedig fejhallgatókkal egyes emberek, szülők, gyerekek, nagyszülők családi élményeit hallgathatják.

Múzeumpedagógiai programok

A bécsi gyermekmúzeumban az egyes részlegekben tartott rendszeres workshopokon kívül további alternatív programokat is rendeznek, ilyen például a ZOOM Science előadássorozat, amelynek keretében tudósok, kutatók mutatják be kutatási területüket a gyerekeknek, olyan formában, hogy ez számukra is érthető legyen, közelebb hozza hozzájuk a tudományt, felkeltse érdeklődésüket a témában, kérdéseket vessen fel bennük, amelyeket majd feltehetnek az előadónak.

Szintén vendégelőadók előadásában rendszeresen rendeznek felolvasásokat a múzeum egy termében, ahol kortárs írók olvasnak fel műveikből, majd beszélgetnek arról a látogatókkal. Ezáltal a gyerekek megismerkedhetnek az írói mesterséggel, a történetírás művészetével, személyes kötődést alakíthatnak ki kortárs irodalmi művekkel, és vezetett foglalkozás keretében beszélgethetnek és gondolkodhatnak a történetek kapcsán felmerülő témákról.

Annak érdekében, hogy a gyerekeknek lehetősége nyíljon igazán elmélyülni egy-egy témában a ZOOM Kindermuseum minden nyáron megszervezi gyermekakadémiáját, amely egyfajta napközis táborként működve egy hetén keresztül vezeti a gyerekeket egy projekten keresztül. Így terük nyílik egy téma közelebbi feldolgozására, komplexebb projektek kivitelezésére. A Projekthét során a gyerekek művészek segítségével felderítik a múzeum minden terét, majd a stúdióban és a műteremben filmet és egyéb alkotásokat készítenek az adott témához, amelyeket a hét végén bemutatnak az érdeklődőknek.

A múzeumban törekednek arra, hogy a pedagógusokat és szülőket is bevonják a múzeum keretei közt zajló közös tanulásba, nekik is kellemes élményt nyújtsanak, segítsék a gyerekekkel való közös élmények szerzését. Ezt elősegítendő a kiállításon vezetések tartanak pedagógus csoportoknak, ahol bemutatják a múzeum egyes tereit, bemutatva és elmagyarázva azok funkcióit, szerepét a tanulási folyamatban. 2012 folyamán indult egy másik felnőtteknek szóló program a múzeum szervezésé-

ben, egy előadássorozat, amely a gyerekkor 21. századi problémáit, neveléssel, tanulással kapcsolatos kérdéseket dolgoz föl, vendégelőadók által tartott előadás és azt követő beszélgetés formájában. A programsorozatokon kívül a ZOOM-ban rendszeresen rendeznek alkalmi programokat is, így többek közt szakmák képviselőinek a bemutatkozását, más szervezetekkel való együttműködésben rendezett programokat, vagy szabadtéri workshopokat.

Múzeumpedagógiai módszerek

A múzeumi tér és programok bemutatása során igyekeztem minél teljesebb képet adni ZOOM keretei közt folyó informális tanulás lehetséges formáiról. A múzeum mottója „Hands on, minds on, hearts on!” ennek szellemében – ahogy az az előzőkből ki is derül –központban a tárgyakkal és emberekkel, történetekkel való interakción keresztüli tanulás áll. A „hands on” tárgyakkal való interakción keresztül átélt élmény koncepciója tehát bővül az érintéshez kapcsolódó szellemi, érzelmi hatásokkal, amit a gyerekek a múzeum tapasztalati- és élménytereiben szereznek a játékos felfedezés, kutatás, kipróbálás, beszélgetés, érzékszervi tapasztalás során. A múzeum központi gondolata az úgynevezett „Learning by doing”, tehát az önálló cselekvésen, alkotáson keresztüli tanulás, önmegismerés Montessori szellemében. Nagy hangsúlyt fektetnek továbbá a motorikus és nyelvi készségek fejlesztésére, illetve a média aktív-kreatív használatának megismertetésére.⁹

Kommunikáció a múzeumpedagógia szolgálatában

A múzeum célcsoportja alapvetően a 3 és 12 év közötti gyerekek, de mint azt fentebb említettem szerveznek programokat családoknak és kimondottan csak felnőtteknek is. Kommunikációs stratégiájuk szinte kizárólagosan a felnőttekre épít. Mind honlapjukkal, mind pedig az általuk készített szóróanyagokkal a szülőket és a pedagógusokat szólítják meg. A félévente megújuló kiállításokhoz minden alkalommal részlegenként, illetve korcsoportonként bontott broszúrákat készítenek, amelyeket postán eljuttatnak az adott korcsoporttal foglalkozó pedagógusokhoz. Ezen felül a múzeumnegyedben, illetve turisztikai infópontokon mindenhol megtalálható angol és német nyelven az általános, múzeumról szóló szórólapjuk, illetve a városban több helyen a plakátjuk. Mind a múzeumnegyed általános programajánlójában, mind a gyerekprogramokat összegző kiadványokban külön hirdetőfelülete van a múzeumnak, ahol aktuális programjait reklámozhatja.

A múzeum online jelenlétére új fejlesztési tervet dolgoztak ki 2012-ben, amelynek egyik alappillére a kimondottan gyerekeknek szóló honlap kialakítása. A múzeum rendelkezik egy átlátható, grafikailag minden kiadvánnyal összhangban lévő honlappal, ami elsősorban a felnőtteket szólítja meg. November óta elérhető a múzeum honlapján keresztül egy direkt a gyerekeknek kifejlesztett oldal, ahol egyrészt megtekinthetik a múzeumban készített műveiket, másrészt játszhatnak.¹⁰

A honlapon kívül a múzeumnak facebook oldala is van, amely szintén kizárólag felnőtteknek szól, mivel a facebook szabálya szerint 14 éven aluliak nem rendelkez-

⁹ A gondolat a 2012.10.19.-én Christiane Thenius, a Zoom Kindermuseum Marketingosztály vezetőjével készített interjúból származik.

¹⁰ Thenius, Christiane (2011): ZOOM Kindermuseum Online. Interaktive Website und Social Media für Kinder von 6 bis 12 Jahren. Abschlussarbeit. Lehrgang „Kultur & Organisation“. Universität Wien, Institut für Kulturkonzepte. Wien. p. 47

hetnek facebook adatlappal, így a múzeum vezetősége nem is szeretne ezen a felületen építeni a gyerekek megszólítására még abban az esetben sem, ha ez a szabályzat ellenére lehetséges lenne. A pedagógusok és minden a hírlevélre feliratkozott látogató rendszeres értesítést kap a múzeumban megrendezésre kerülő kiállításokról, programokról és rendezvényekről. A hírlevél népszerűsége, hatékonysága az utóbbi években nőtt a többi kommunikációs csatornához képest.¹¹

A gyermekmúzeumok koncepciójának alapvető eleme, hogy a gyerekeket bevonják a kiállítások koncepcióinak kialakításába, bevonják őket az alkotási folyamatban. Ez a gyermekmúzeumok Pearce által megfogalmazott öt kritériumának egyike. A bécsi gyermekmúzeumban ezen bevonás sikeres hosszútávú működésének kiváló példája. Egyrészt a múzeum megnyitása előtt egész Bécset átfogó igényfelmérést végeztek iskolások és óvodások körében, melynek eredményeire alapozva alakították ki a múzeumot. Másrészt a ZOOM-ban működik egy úgynevezett gyerek-tanács, amely egy 8-10 főből álló gyerekcsapat, melynek tagjai Bécs különböző részeiről, különböző szociális és kulturális környezetből érkeznek, és részt vesznek az új kiállítások kitalálásában, fejlesztésében, valamint állandó kontrollesoportként működnek új programok bevezetése esetén. Ezáltal biztosítva van a folyamatos visszajelzés a látogatók oldaláról, és a gyerekek ezen csoportja számára lehetővé teszik, hogy az ebben a folyamatban való részvétel által kipróbálhassák magukat egy komoly, felelősségteljes feladatban, képviselhessék kortársaik véleményét. Ez a fajta részvételi lehetőség a Freinet munkaiskolájában való osztály-képviselői feladat tökéletesen kivitelezett 21. századi megvalósítása.

Christiane Thenius, a dolgozatomban elemzett intézmény vezetőségének tagja szerint 12 valójában nincs szükség a gyermekmúzeum hatékonyságának statisztikai kimutatására, mivel ez a fajta, tényeken és számokon alapuló értékelés alapján véve ellenkezik, szemben áll a gyermekmúzeum alapvető filozófiájával, miszerint a múzeum feladata a tudományhoz, tanuláshoz és a világhoz való természetes, közvetlen, kötetlen, személyre szabott kapcsolat kialakítása. Ennek szellemében a 2014-ben fennállásának 20. évfordulóját ünneplő bécsi Zoom Kindermuseum a tervek szerint minden kommunikációs csatornáján keresztül arra fogja buzdítani egykori látogatóit, hogy osszák meg a múzeummal kapcsolatos emlékeiket, élményeiket, s mondják el, érzésük szerint hogyan befolyásolta fejlődésüket, milyen hatással volt rájuk annak idején a múzeumban töltött idő.

Mindemellett, amennyiben az iskolák illetve óvodák és a gyermekmúzeumok szervezett, rendszeres együttműködése megvalósulna, valamilyen formában alkalom adódhatna eredmények vagy legalábbis pozitív hatások kimutatására, s ez megalapozhatná a gyermekmúzeumok hazánkban még kevésbé stabil lábakon álló pozícióját.

Összegzés

Az általam végezett interjúk és esettanulmány alapján megállapítottam, hogy a gyermekmúzeumok innovatív módszereik segítségével a kompetenciafejlesztésnek

¹¹ Thenius, Christiane (2011): ZOOM Kindermuseum Online. Interaktive Website und Social Media für Kinder von 6 bis 12 Jahren. Abschlussarbeit. Lehrgang „Kultur & Organisation“. Universität Wien, Institut für Kulturkonzepte. Wien. p. 48.

¹² A gondolat a 2012. 10. 19. -én Christiane Thenius-szal, a Zoom Kindermuseum Marketing-osztályának vezetőjével készített interjúból származik.

olyan formáját teremtik meg, amelyre az iskola keretein belül nem nyílna lehetőség. A klasszikus múzeumoktól eltérő működési struktúrájukból fakadóan nagyban hozzájárulnak a komplex, interdiszciplináris tanulás és gondolkodásmód kialakulásához, ezáltal pedig rendkívül jó belépési pontját jelenthetnek az egész életen át tartó tanulás folyamatába.

Vizsgálatom eredményeit összegezve úgy vélem a gyermekmúzeum óriási potenciállal rendelkező új, hiánypótló intézménytípus, amelynek hazánkban is érdemes lenne nagyobb figyelmet szentelni.

Források

- Brodel, Marijke (2005): *Museumspädagogische Arbeit in Kinder- und Jugendmuseen – Eine Übersicht über Entstehung, Legitimation und derzeitige Situation dieser Museumsgattung*. Taschenbuch. Bielefeld.
- Haas, Claudia (2007): *Families and Children challenging Museums*. In: Barry Lord (szerk.): *The Manual of Museum Learning*. AltaMira Press. Plymouth. p. 49-53.
- Harrasser, Doris (2010): *(Dis)playing Science. Eine ethnographische Studie über die Inszenierung und Performanz von experimentellen Wissensformen im ZOOM Kindermuseum in Wien*. Wien. Universität Wien.
- Koltai Zsuzsa (2011): *A múzeumi kultúráközvetítés változó világa*. Iskolakultúra 41. szám. Iskolakultúra. Veszprém.
- Ménasse-Wiesbauer, Elisabeth (2007): *Zoom Children's Museum – The first hands-on Museum for children and families in Vienna*. In: Barry Lord (szerk.): *The Manual of Museum Learning*. AltaMira Press. Plymouth. p.54-61.76
- Pearce, John (1998): *Centres for curiosity and imagination. When is a museum not a museum?* Calouste Gulbenkian Foundation. London.
- Puczko László-Rátz Tamara (2011): *Az attrakciótól az élményig* Budapest. Akadémiai Kiadó.
- Riesman, David (1983): *A magányos tömeg*. Budapest. Közgazdasági és Jogi Kiadó. 1983.
- Thenius, Christiane (2011): *ZOOM Kindermuseum Online. Interaktive Website und Social Media für Kinder von 6 bis 12 Jahren*. Abschlussarbeit. Lehrgang „Kultur & Organisation“. Wien. Universität Wien, Institut für Kulturkonzepte.
- Worm, Nel (szerk.) (1994): *HANDS ON! Kinder – und Jugendmuseum*. Kulturort mit Zukunft. Bundesverband der Jugendkunstschulen und Kulturpädagogischen Einrichtungen e. V. Unna.

Online források

- Kindermuseen sind keine überdachten Abenteuerspielplätze. Museumspädagogin König über den Bildungsort Kindermuseum (08. 11. 2001.)
<http://www.bildungsserver.de/innovationsportal/bildungplus.html?artid=54> (03. 11. 2012.)
- <http://www.kindermuseum.at> (07.01.2013.)
- <http://www.childrensmuseums.org/> (29.12.2012.)
- <http://www.museumspaedagogik.org/index.php4> (24. 11. 2012.)
- <http://www.bildungsserver.de/Konzepte-von-Kindermuseen-undMuseumspaedagogik-3194.html> (07. 11. 2012.)

Múzeumi kiadványok

- ZOOM KINDERMUSEUM. Jahresbericht 2011.
- Mag. Karin Schrammel (Szerk.) (2012): *ZOOM KINDERMUSEUM 2012/13-as őszi programfüzet iskolák részére*. Wien.
- Mag. Karin Schrammel (Szerk.) (2012): *ZOOM KINDERMUSEUM 2012/13-as őszi programfüzet óvodák részére*. Wien.

Szöbeli források

- Interview mit Christiane Thenius, Leiter der Marketingabteilung von Zoom Kindermuseum Wien. Zoom Kindermuseum. 19. 10. 2012.